

MÉG EGYSZER A LELKI EGYSÉGRŐL

MAGYAR SZEMLE múlt évi évfolyamában a magyar lelki egységről megjelent három tanulmány¹ országos érdeklődést keltett. A kérdésnek további nagy publicitást adott az a két cikk, amelyet a római katolikus és a protestáns közvélemény két olyan prominens szószólója írt, mint Kelemen Krizosztom pannonhalmi apát és Ravasz László dunamelléki református püspök. Ez a két megnyilatkozás a Pester Lloyd karácsonyi, illetve újévi számában jelent meg; Kelemen Krizosztom karácsonyi cikke „Der seelischen Einheit des Ungartums entgegen” és Ravasz László válaszul megírt újévi cikke „Die seelische Einheit des Ungartums” címmel. De megszólaltak az evangélikusok is. Az Evangélikus Élet külön cikk keretében közölte azt a választ, amelyet Kelemen Krizosztom karácsonyi cikkére Kapi Béla dunántúli püspök, az evangélikus egyházegyetem elnöke adott. Kapi Béla válaszában hivatkozik arra, hogy a magyarországi protestánsok január 18. és 25. között, Szent Péter székfoglalása és Szent Pál megtérésének ünnepe között, imahetet tartanak a keresztyén egység megeremtéséért.

Az eddig megjelent megnyilatkozások kivétel nélkül mind a magyar lelki egység megeremtését sürgetik. Világos dolog azonban, hogy lelki egységen minden hozzászóló a keresztyén egyházak únióját érti. Ilyenképpen az is világos, hogy a keresztyén egyházak úniója nem lehet csak magyar ügy. Legalább is nehéz elképzelni, hogyan jöhetne létre únió — szervezeti egyesülés — a magyar katolikus és történeti protestáns egyházak, a református és evangélikus egyházak között mint elszigetelt, nemzeti jelenség és nem úgy, mint egyetemes, az egész világra kiterjedő keresztyén únió részjelensége. Ez csak úgy történhetne meg, ha a magyar protestáns egyházak „motu proprio” visszatérnének a római katolikus közösségbe. Ezt a megoldást azonban nemcsak a protestáns hozzászólók tartják elképzelhetetlennek, hanem katolikus részről is tisztában vannak vele, hogy ezen az áron protestáns részről az egység megeremtését soha nem fogadnák el. P. König Kelemen „A keresztyén egyházak egysége” című munkájában beszél ugyan arról, hogy a szentszék, ha „a protestánsok egyöntetűen és komolyan kémék”, engedményeket tenne az ú. n. egyházfegyelmi törvények, a két-szín alatti áldozás, a latin nyelv liturgikus használata és a papi nőtlenség kérdéseiben. Protestáns részről azonban világosan kifejezésre jut az a fel-fogás, hogy az egység a katolikus és a protestáns egyházak között csak mint teljesen egyenlő tárgyalófelek között jöhetne létre. Nem csupán a protestantizmus „térdrekényszerítés”-éről vagy „mea culpázó visszatérésének megköveteléséről” nem lehetne szó, amit különben Bangha Béla is elítélt, de semmiesetre sem akadna sem a magyar protestáns egyházak közül egy sem, sem a világon semmiféle protestáns egyház, amelynek felelős vezetői Rómától való engedmények kérésével indulnának el az únió útján. Azután ott vannak természetesen a dogmatikai akadályok. Ravasz László még 1937-ben, Bangha Bélának a Magyar Szemlében megjelent úniós cikkeire (1937 február és december) adott válaszában is első helyen a dogmatikai

¹ Lakos Endre: Nagy magyar lelki egység. (1942. szept., 115. 1.) Révész Imre: A lelki egység felé. (1942. nov., 225.1.) P. König Kelemen: Lelki egység. (1942. dec., 2 sz. 1.)

akadályokat említi. — „A római katolicizmus — írja Ravasz László — csak olyan únióról tud, amely a Szent Péter székéhez való bűnbánó visszatérés által jön létre. Ezzel szemben mi protestánsok csak egy olyan úniót fogadunk el, amely az evangéliumi egyházalv teljes diadalát biztosítja.“ Azután beszél Ravasz László arról a kockázatról, amellyel járna millió és millió ember vérévé vált meggyőződésének megtagadása vagy akár megváltoztatása is. „Ki kezkeskednék, — kérdezi — hogy a tárgyalók megett ott állnak-e a hívők és vájjon pásztorával együtt menne-e a nyáj is?“

Figyelmesen végigolvasva az eddig megjelent cikkeket és a reájuk adott válaszokat, minden jel azt mutatja, hogy a katolikus részről érkező úniós felszólítás a protestánsokat eléggé készületlenül érte. Révész Imre a baj végleges gyógyulását olyan távlatokba helyezi, ahol „a történelem már az apokaliptikával érintkezik.“ Mire P. König Kelemen „elkapja“ az elejtett szót és a mai időket eléggé apokaliptitousaknak mondja ahhoz, hogy végbemenjen a teljes új egységbe forrás nem csupán lelki, hanem szervezeti folyamata is.

Ravasz László újévi cikkéből is az látszik, hogy alapjában véve nem ment tovább annál a válasznál, amelyet 1937-ben Bangha Béla úniós cikkeire feleletül adott. Az a tág keret, amelyet az „ima sancta catholica ecclesiá“-ban jelöl meg, nagyon hasonlít a Révész Imre által megfogalmazott „gyakorlati kooperáció“-hoz, amely a tiszántúli reformátusok püspökének hite s reménye szerint „önmagától fog megszületni“ a baráti érintkezések, „kölcsonös és spontán szóbeli feltárukozások“ következményeképen.

P. König Kelemen ennél bizonyosan többet akar. A keresztyény egyházak egységéről írt könyvének utolsó és bizonyosan minden másnál többnek szánt érve napjaink apokaliptikus természetére utal. Ala a politikai, társadalmi és vallási életben a legmélyebb eresztékekig inog és reng minden, írja. Az únió gyakorlati megvalósítását ő attól a nyomunkba lépő nemzedéktől várja, amely az „únió absurdumá“-t, a református Victor Jánosnak ezt a mély meglátását, lehetőségnek, sőt parancsnak fogja tekinteni.

De hogy még egyszer visszatérjünk Ravasz László újévi cikkéhez, úgy érezzük, teljes egészségben meg kell e helyen is ismételni azokat a gyakorlati tanácsokat, amelyeket ő a teljes keresztyén únió megvalósítása előtt a történelmi keresztyén egyházak közötti teljes megbékélés vagy másszóval lelki egység előfeltételeként, mint megfontolandókat ajánl.

Az első lépés szerinte kettős. Tartsunk bűnbánatot. Ne egymást vádoljuk, hanem önmagunkat. Ne azt nézzük, mennyiben felelős a másik fél a szakadásért. Vizsgáljuk inkább, nem vagyunk-e mi is felelősek érte?

Második lépés lenne a lelki egység szükségességének felismerése és megvallása. Annak kijelentése, hogy önmagunkban nem vagyunk elegendők, hiányzik belőlünk a másik rész: az egésznek van igaza és mi csak az egésznek része vagyunk.

Harmadik lépés az lenne, hogy igyekszünk egymást jobban megismerni és próbáljuk meg egymást megbecsülni. Minden keresztyén egyház lelki-pásztorainak nevelését apologetikus szempontok szerint végzi. Ez azt jelenti, hogy a saját tanításáról való meggyőződéssel együtt jár a másik egyház tanításainak megcáfolása és elvetése. Ez eddig helyes is. De egészen más lelkületűvé válik az ifjú lelkipásztori nemzedék, ha ez a nevelés arról győzi meg, hogy a szembenálló párton a lelki tanítók vagy ostobák, vagy gonoszok, mert ördögi tévelygéseket tanítanak; vagy pedig arról győződnek meg, hogy a szembenálló sereg atyái és szentjei nagyszerű erőfeszítéssel közelítették meg az igazságot, de éppen az a kis rész, amely az ő futásukat a megérkezéstől elválasztotta, adja az illető egyház többletigazságát és ezzel igazságát teljessé teszi.

De egymás személyét is jobban meg kellene ismernünk és becsülnünk, — fejezi be érvelését Ravasz László — a kritika jogának teljes fenntartásával. Nem lehet egészséges az a közélet, ahol két keresztyén lelkipásztor, tudós, vagy nemzetnevelő ellenségesen tekint egymásra és kerüli a mindig fagyossá váló személyes találkozást, pedig mindkettő izzó magyar, hívó keresztyén, emelkedett szellemű ember és azonagy nagy keresztyén műveltségnek tudós ismerője és továbbplántálója.

A kérdést megvilágosító hozzászólásokból mindenképen az tűnik ki, hogy a keresztyén egységnek a reformációt megelőző értelemben való visszaállítása, európai arányokban éppen úgy, mint nálunk Magyarországon, a lehetetlenséggel egyenlő feladat lenne. Bizonyosan P. König Kelemen sem erre gondolt, amikor Victor Jánost idézve, az únió absurdumának megvalósulásába vetett reménykedést említette.

De ha tovább megyünk, feltehetjük a kérdést, egyáltalában értelmes és észszerű kívánság lenne-e a változások évszázadokat mutató óramutatóját a középkorba visszafordítani? Még abban sem vagyunk bizonyosak, hogy a középkori keresztyénség, ismét hozzátéve, egész Európában éppen úgy, mint nálunk Magyarországon, olyan tökéletes intézmény volt-e, hogy annak visszaállítása a mi napjaink egészen más természetű problémáit és nehézségeit maradék nélkül megoldaná. Mi úgy érezzük, lehet olyan meglátással is közeledni az keresztyén egység problémájának megoldásához, hogy a sokat emlegetett „Tina sancta“-ban a különálló egyházak vagy felekezetek úgy olvadnának egybe összhangzatos egésszé, ahogyan a színpék hét színének tökéletes összeolvadásából magasabb szintézisben áll elő a napfény makulátlanul tiszta és fehér sugárzása. Krisztusban így kellene összeolvadni magasabb egységbe Krisztus egyházainak is, de anélkül, hogy történelmi lételük és fejlődésük egyéni színeit, mint fennállásuk egzisztenciális attribútumát feladnák.

Az élet számtalan példát mutat arra, hogy egység és összhang létrejöhet az egységet alkotó és az összhangot létrehozó alkotó elemek egzisztenciális különállásának megszüntetése nélkül is. Sőt, nyugodtan állíthatjuk, hogy az egészséges fejlődés törvénye éppen abba az irányba mutat, hogy a nagyobb egység kialakulásának szolgálatába beálló egyedek vagy csoportok egzisztenciális különállásukat megtartva, legyenek alkotó elemei a nagyobb egységnek. Vegyük csak elő a Szent írást és olvassuk el belőle Szent Pál első korintuszi levelének 12. fejezetét: milyen könnyen befér az apostol érveinek isteni inspirációtól sugárzó felsorakoztatásába a római katolikus, az óhitű és a protestáns egyházak magasabb egységbe, a Krisztus szelleme által éltetett „una sancta“-ba való beolvadása, anélkül, hogy bármelyik félnek mégcsak eszébe is kellene, hogy jusson az egység megteremtése érdekében bármilyen augustinusi, „compelle intrare“-szerű megoldás erőltetése.

A keresztyén egység költői szépségű képét találjuk meg Ván Benjámint „Napraforgók“ című kötetében. Ván Benjámint, most halasi református lelkipásztor, fiatal segédlelkész korában még a huszas évek első felében ebben a kötetében bátran kiállt a keresztyén egység gondolata mellett. Állásfoglalása miatt akkor saját egyházának egyes körei, különösen a „Kálvinista Szemle“ című, azóta megszűnt hetilap szerkesztősége részéről éles megtámadtatásban volt része.

— Elnézem sokszor a búzavirágot — kezdi Ván Benjámint a keresztyén egységről szóló hasonlatát. — Mily fölséges kék tekintettel nézi a világot! Tekintetében mennyi báj, mily sok érzés látszik, örül az életnek, a szép harmóniának! — Amikor belenézek a virág kék szemébe, úgy érzem, hogy életre, virágzásra kíván tanítani műiket, kik virulva élni nem tudunk!

— Ez a búzavirág sok virág, valóságos virágcsokor; de ezt csak a bizalmas szemeknek árulja el. Kifelé a rovarvilágnak, s az értelmetlenségnek egységet mutat! Tiszta, harmonikus, kék tekintetével úgy hívogatja rovarvendégeit, s az a méhecske akármelyik kehelybe teszi csápját, a búzavirágban nem mérget, hanem mézet talál.

— Krisztus népe! — érzéssel nézd e búzavirágot, belőle végy inspirációt a testvéri életközösségre! Felekezetek! — ti egy fészekben ültök, egy vérből — Krisztus keresztyéről alácsorgott drága italból — táplálkoztatok, egy lehet a célotok: lelkek megmentése, szentté nevelése, ti csak együtt alkottok fészkes virágot, akár ez apró tölcsérekék egy búzavirágot!

— Ah, bár lehetne minden egyház élő virág krisztusi kocsányon és színével, pártázatával egymást is emelné, hogy a világ, a tagadás szelleme ne tudná, ne értené még azt sem, hogy ez fészkes virág! — Bár lehetnének egyesek a virágzásban, hisz úgyis egyesek leszünk Isten örök világában; ha pedig ott egyesek, itt miért külön?!

— Ha a búzavirág kis csöves virágai unják a fészken az együttélést, s külön kinyílni óhajtának, oda lenne díszük s nem hódítanak meg a méhek világát, hanem külön-külön csak elpusztulnának — terméketlenül! A méheknek a búzavirág anatómiájára nincsen szüksége, hanem a mézére; azért e virág azt fakaszt és elhallgatja összetételét!

— A búzavirágban csak egység van a világ felé, de kis csöveiben nincs összekeveredés!

— Én azt hiszem, Krisztus lelke a belőle táplálkozó felekezeteket ilyen tiszta kék pártával óhajtja egybefoglalni, hogy egyet mutassunk, egységet alkossunk, hogy a keresztyén világ a menny kéklő egével egybefoglalva legyen — búzavirágzás, hisz egy pásztorról s egy akolról beszél minékünk Krisztusunk! — Keresztyén világ! — tőlünk virágzásunkban harmóniát vár Krisztusunk és nem zűrzavart.

De ha a politikai élet és fejlődés kevésbé költői analógiájához folyamodunk is: szerintünk a keresztyén egység megteremtéséhez éppen úgy nincs szükség a keresztyénség összességét alkotó felekezetek minden választófalat, minden külön szint eltüntető egybeolvasztására, mint ahogyan elképzelhető és kívánatos is, hogy a külön életüket élő nemzet-egyedeket, majd valamikor a mostani ellentétek kiégése után, valamilyen új rend közös célok megvalósítására hivatott magasabb egységbe foglalja össze.

Azután evangéliumi eredetű és gyökerű gondolat az is, hogy a lelki egység csak akkor valósulhat meg, ha az egyetemes keresztyénségnek az a nagy családja, amelyet a három nagy ágazat, a katolicizmus, a protestantizmus és az ortodoxia alkot, valóban testvérek lesznek a Krisztusban és nem mint sok kérdésben mai napig is teszik, civódó örökösök.

Amit Bangha Béla és Victor János már hat évvel ezelőtt is sürgetett és amit ma is a legfontosabbnak tart mindenki, aki ehhez a kérdéshez hozzászólt, a lelküiét gyökeres megváltozása nyithatja meg egyedül a lelki egység felé vezető utat.

— Ha bátor kezdeményező lépéseket tudunk tenni, — írja Ravasz László újévi cikkének végkövetkeztetéseképpen — ha nem félünk egymástól s megtiszteljük önmagunk szent meggyőződését annak a feltételezésével, hogy az ellenkező tanítás meghallgatása és megismerése nemhogy veszélyeztetné, hanem még jobban megerősítené hitünket,... ezen a téren örvendetes meglepetések érhetnek bennünket: Lehullhatna rólunk egy csomó látszat, kiderülhetne, hogy hem is vagyunk olyan rosszak, mint a hírünk s talán az is megeshetnének, hogy olyan kérdéseket, amelyek eddig elválasztottak minket, merőben jelentékteleneknek találunk. Elképzelem azt, hogy a kereszt kérdésében, áttéréseknél, az egyházfegyelem gyakorlásában való együttműködés terén, házassági és elválást kérdések szabályozásánál sokkal több pontban találunk egymásra, mint ahogy most elképzelni tudjuk. Az, hogy a házasság sakramentum-e vagy nem, theologiai kérdés, de hogy mit kell tenni egy faluban az egyke ellen, vagy mit kell tenni az egyke ellen a

törvényhozásban, olyan kérdés, amelyben tökéletesen egyet érthetnénk. Más a tanításunk az egyházzól, de a felekezeti iskoláknak az államalkotmányzathoz való viszonya azonos probléma mindkettőnknél. Mindez olyan dolog, amiért lehet imádkozni — fejezi be fejtegetését Ravasz püspök. — Az imádkozó lélek előtt azután kiderül az a nagy titok, hogy az egység tulajdonképpen megvan kezdettől fogva, csak el van rejtve a mi szemünk előtt.

Ha nyitott szemmel nézünk szét a magyar közéletnek azon a terein, ahol a felekezetek közötti különbözőség valamilyen okból szerepet játszik, a bajok okát és a fájdalmasan érzett hiányokat nem a felekezetek szervezeti különállásában találjuk meg, hanem a kölcsönös gyanakvás, a néha titkolt, de máskor nyíltan megmutatott rosszakarattal szemben.

Révész ínyre nem tartja fontosnak vagy lényegesnek „bizottságok vagy valami más közös szervezet felállítását. Pedig talán éppen az egymással való találkozási lehetőségek intézményes megteremtése indíthatná el legjobban az egység felé a most egymástól elkülönült, egymás dolgait közvetlenül nem ismerő keresztyén egyházakat. Mikor a múlt század első felében neves világi emberek, többek között a luteránus Kossuth Lajos segítségével a fővárosi protestánsok két országos tekintélyű vezetőembere, Török Pál és Székács József megkísérelték a németországi protestáns unió mintájára egyesíteni a magyarországi református és evangélikus egyházakat, hamarosan be kellett látniok, hogy vállalkozásuk teljesen reménytelen. De kezdeményezésük arra mégis jó volt, hogy a teljes testvéri együttműködés szellemét, sőt később intézményes megalapozását sikerült elérniük. A két protestáns egyháznak most is működik legfelsőbb egyházi vezetőikből alkotott egyetemes protestáns bizottsága, amely egyrészt a közös protestáns ügyek szolgálatában, másrészt a két egyház között esetleg felmerülő vitás kérdések békés elintézése által mindkét egyháznak kiváló szolgálatokat teljesít.

A Krisztusban való egység eltünteti az éles, főként pedig a bántó szándékú ellentéteket. P. König Kelemen a keresztyén egyházak egységéről írt és több ízben idézett könyvében az ismert svájci református theologusnak, Barth Károlynak, a dialektikai theologia néven ismert irány megalapítójának szavait idézi, hogy minden közvetítő elkerülésével egyenesen Krisztushoz menjünk és Krisztusra hallgassunk.

— A jó tanácsot jószándékúnak vesszük — folytatja tovább P. König Kelemen: — tehát menjünk Krisztushoz. Az örök élet igéi nála vannak. Nála majd egymásra találunk. Megismerjük, hogy Krisztusban testvérek vagyunk. De ugyanezzel a lelkiességgel jöjjenek a keleti egyház tagjai és a protestánsok is Jézushoz, s őszinte szívvel, előítéletmentes lélekkel hallgassanak szavaira. Tárnyilagosan és igazságszeretettel fontolják meg Krisztusnak ama kijelentéseit, amelyeket az evangéliumban Szent Péterre és az egyházalapításra, a krisztusi tan és az Egyház egységére vonatkozólag mondott, akkor a katolikus felfogást, a katolikus egység³ elvet azért fogják elfogadni, mert azt Krisztus legszentebb szándékának és kifejezett akaratának ismerik meg. Menjenek csak Krisztushoz és hallgassák meg szavát. Abban a pillanatban ők is részesei lesznek az egy, szent, katolikus és apostoli Egyháznak. S ha igazságot kereső törekvésükben eddig is Krisztus Egyházához tartoztak, a krisztusi szavak erejénél fogva: a katolikus anyaszentegyházzal való egyesülés folytán... mint „örökös-társak.⁴ munkálkodnának közre Krisztus egy, szent, általános apostoli Egyházában.

P. König Kelemen ezt követőleg majdnem elragadtatással ír a nagy egység megvalósulásának reménységéről: — Ilyen egyesüléssel új világ venné kezdetét. Szent Péter törvényes utódjával, a római pápával, s a bíborostestülettel, mint „coheredes“, mint örökös társak együtt munkálkodhatnának, s vezethetnék Krisztus igaz Egyházát a konstantinápolyi pátriárka,

a moszkvai metropolita, a szerb, román, bolgár, görög, kopt, sziriai püspökök, Canterbury érseke és az olyan lelkületű egyénék, mint amilyen volt Söderbiom s azután Weiser, Wurm, Mahrarens püspökök, akik protestáns korukban is küzdöttek Krisztus evangéliuma érdekében. Együttesen dolgoznának „Isten szolgáinak szolgálójával“ Krisztus evangéliuma terjesztéséért és az egység megingathatatlan kőszikláján együttes erővel segítenék győzelemre az evangéliumot.

Protestáns ember szemével nézve, P. König Kelemen egység gondolása mégis némi korrekcióra szorul. Könyvében terjedelmes fejezeteket szentel annak, hogy ha minden rosszakarat nélkül is, de kemény bírálatban részéssítse a világprotestantizmus különböző egyházait. Hiányzik azonban a római katolicizmusnak hasonlóképpen tárgyilagos, igazságos és kemény bírálata. Pedig, ha elfogulatlanul nézzük, mint intézmény és mint egyház, a katolicizmus sem mentes a fogyatkozásoktól. Gondoljunk csak azokra a hibákra és mulasztásokra, amelyeket a katolikus egyház elkövetett Spanyolországban! Tudom, hogy a katolicizmusnak, mint intézménynek a nagyszerűsége sokkal szembetűnőbb, mint a részletekben való fogyatkozásai. De akkor, mint protestáns ember joggal várhatnám, hogy P. König Kelemen a protestáns egyházak nagy teljesítményeit, hitvallóinknak a történelem ítélőszéke előtt elismert igazságát készségebben ismerte volna el és ne lenne minden érvelése mögött egy kicsit mindig az a hangsúly, hogy a dolgok csak akkor lesznek rendben és az egység csak akkor valósul meg, ha a krisztusi karámon kívül álló, „más juhok“ is kéri bebecsátásukat. Bangha Béla is mintha egy kicsit csak azért magyarázta volna annyi meggyőződéssel, hogy dogmatikai ellentétek voltaképpen nincsenek is; az ellentéteknek vélt tanok lényegükben közel állanak egymáshoz és legtöbbször érzelmi momentumok, lényegtelen részletkérdések támasztják az ellentéteket, mert a szembenálló feleket, tehát a katolicizmuson kívülállókat a római katolikus tanok elfogadására szerette volna rábírn.

Ez pedig bármennyire sajnálatosan hangzik is, de nyíltan és kertelés nélküli őszinteséggel megmondjuk, nem az egység útja. Én, még ha katolikus lennék is és nem protestáns, abban látnám az egység megvalósításának az útját, hogy a másik táborban levőket meggyőzném a magam igazsága krisztusi voltáról, de nem azért, hogy őket a maguk igazságának feladására és az én igazságom elfogadására rábíriam, hanem hogy egymás igazságát kölcsönösen tiszteletben tartva, úgy legyünk „együtt és egy akarrattal“, ahogyan a Szent Lelket váró apostolok voltak Jeruzsálemben a mennybenmenetel után.

Az egység útját, hogy még egyszer és utoljára hivatkozzunk Ravasz László újévi cikkére, csak az egyetemes keresztyénséget alkotó három nagy katolicitás, a római katolicitás, az ortodox katolicitás és az evangéliumi katolicitás egységbefoglalása által érhetjük el, de csakis egyedül ennek a három alkotóelemnek az épségben tartásával. P. König Kelemen hosszasan fejtegeti, milyen hiábavaló volt a világ protestáns egyházainak a különböző ökumenikus konferenciákon és mozgalmakban megnyilatkozó egységtörekvése (Stockholm, Lausanne, Genf, Edinburgh, stb.). De a dolgot fel lehet úgyis fogni, hogy ha majd a világprotestantizmus megteremti a maga szervezeti egységét, ez újabb nagy lépés lesz a világkeresztyénségnek ahhoz a magasabb és az „una sanctá“-ig menőleg teljes egységéhez, amelyben teljesen hiánytalanul benne fog foglaltatni az előbb felsorolt mindhárom történeti katolicitás. És ennek a nagy, teljes és Krisztusban testet öltő katolicizmusnak a tagjai között különbség lehet és lesz is a kegyelmi ajándékokban, a charizmákban, a szolgálatokban és a cselekedetekben, de

ugyanaz lesz a Lélek, ugyanaz lesz az Úr és ugyanaz lesz Isten, aki cseleksz i mindezt mindenkiben (Szent Pál I. korintuszi levelének 12. fejezete).

Az egység gondolata tehát újra meg újra ide tér vissza: a közös úton, a Krisztushoz vezető zarándokúton való találkozáshoz. A „*pressa ecclesiá*”-nak a Harmadik Birodalomban való magatartása is ezen az úton való elindulást mutatja: a hívők testvéri összefogását a hitetlenség és a hit-tagadás erőivel szemben.

A nagy magyar lelki egység sem lehet más, mint a szervezeti keretek teljes épségben való meghagyása mellett találkozás az egy és szent katolicitásban.

MATHÉ ELEK